

*Pavel
Kohout
To byl můj život??
(Druhý díl) 1979–1992*

PISTORIUS
Příbram 2006

© Pavel Kohout, 2006

ISBN 80-80-87053-00-1

*Už dlouho žiju!
Do suchého listí padá má pout'
a co by mělo provázet můj věk –
oddanost, láska, hojnost přátel,
v to nesmím doufat.
Těkavý stín je život, špatný herec,
co na chvíli div prkna nezboří
a pak už kde nic tu nic.*

Makbeth

*Chci po svém zpívat, psát a pít a snít si
a ty sny naplnit a chodit po Měsíci,
chci vykřičet svá Ne! a rvát se pro Ano.
Já chci být Cyrano, rozumíš?*

Cyrano

Začíná-li kniha kapitolou čtyřicátou devátou, pochopí důvtipný čtenář, že cosi muselo předcházet. Bingo! Byla to první část mapující život jednoho muže od rozbřesku 20. července 1928, kdy spatřil světlo světa, do noci 4. října 1979, kdy mu na hraničním přechodu v Malé Bystřici u Jindřichova Hradce zhasla světla rodné země, z níž byl absurdně vypuzen násilím tam, kam se jiní marně zkoušeli prostřílet.

Velká, zasvěceně seriózní biografie o něm – tedy o mně! z pera Pavla Kosatíka mne přiměla k pokusu zamyslet se znovu nad vším, co shledal, a osvětlit zbylé černé díry ve vlastním životopisu. Úvodní díl nemohl příliš překvapit, protože doplňoval memoáromány Z deníku kontrarevolucionáře a Kde je zakopán pes; i druhý z nich končil vynesením z vlasti. Mě, když jsem dočetl knihu Fenomén Kohout, překvapilo, že v ní na zbývající třetinu života připadá sotva šestina stran.

Všestranné nestranné zkoumání jako by skončilo a zasvěcený znalec člověka i času se změnil v literárního kritika. Pokud lze ale vývoj sledované postavy opravdu rozdělit do čtyř jednání klasického dramatu s názvy Zaslepení, Prohlédání, Vynesení a Navracení, jeví se v rozsahu jejich pojednání nepoměrně. Jako by sledovaný od vyhazovu z vlasti už nic podstatného nezažil, o nic se nepokusil, nic nezkazil a k ničemu novému nedospěl – to vše, když se stal přes noc

*„řadovým literátem žijícím v Rakousku bez dosavadních
zvládnutí v podobě vazeb na situaci doma“.*

Zmíněný, zvaný předtím Státní bezpečností Objekt, se neodvážá být vlastním soudcem, ale pokouší se tedy sám o podrob-

nější zprávu, co kdy v nedobrovolném exilu a těsně po návratu z něho chtěl, jak o to konkrétně usiloval, s kým se o co utkal, v čem uspěl a v čem ne. Zejména čtenář předchozích ‚memoá-románů‘ si zaslouží znát další události, protože navazují na předchozí a dávají všemu dohromady smysl, asi jako v antic-kém kusu až teprve peripetie s katastrofou rozhodují o síle katarze. Přitom nadále platí vzkaz z prvního dílu.

*Snad tohle ohlédnutí jenom získá, když se odkloní od zvyk-
lostí běžných memoárů a rozdělí si svého hrdinu, jemuž se
v rodné zemi módně říká ‚kontroverzní‘, alespoň na dva.
Ten jeden budiž on, ten druhý já, vždyť stejně neutačíme, že
jsme to my oba, srostlí jak siamská dvojčata nezaměnitel-
nou povahou.*

Takže už vzhůru na cestu do druhé části jednoho života!

49.
DVĚ RÁNY

Tento skutečný příběh je od počátku vyprávěn dopředu i dozadu. Vzorem je uhrančivý obraz z mořských pláží: ať vládne příliv nebo odliv, jazyky vln vybíhají na písek a zas jej obnažují, předstihují minulé a vracejí se za příští; tím je zřetelnější jejich sounáležitost s organismem, který je tak živelně diriguje. Příští epizoda je dějově nepodstatná, ale patří právě sem, kde skončil jeden a začíná druhý život trojjediného člověka, spisovatele a občana s mým jménem.

Švédský herec Gunnar Möller, sídlící v Anglii, ale milovaný zejména německým publikem po filmové komedii Říkali jí Pírožka, přijal počátkem sedmdesátých let roli Adolfa Hitlera ve filmovém monstrprojektu Otakara Vávry falšujícího moderní dějiny Československa pro změnu v duchu normalizace. Švéd byl jako mnoho západních herců neposkvřněn politikou a neměl o situaci v exotické zemi, kam si přijel vydělat slušné peníze, nejmenší ponětí. O tom svědčilo, že se všude sháněl po českém dramatikovi, v jehož hře krátce před tím v Německu hrál. Hned ho v Praze vyhledal a podívil se, že mu sám navštívený doporučuje, aby se tím setkáním příliš nechlubil.

Neposlechl a byl překvapen ještě víc, když ho před dalším kontaktem s nežádoucí osobou varovali skoro všichni v barrandovských ateliérech. Angličanství a švédství v něm však natolik zakořenilo smysl pro fair play, že u dramatika zazvonil znovu a pak zas a zas, i se svou stejně vitální ženou Brigitou, která za ním, když nehrála divadlo v Německu, jezdila do Prahy s přísunem francouzských vín a sýrů. Jeho smlouva však podobné kontakty s ohledem na zahraniční veřejnost výslovně nezakazovala, film byl roztočen a herec v roli Hitlera tak dobrý, že se jeho úlet chápal jako projev podivínství a přecházel mlčením.

Rozkošnou epizodou byl jeho nečekaný příjezd do sázavské vilky, která se na jaře roku 1973 renovovala. Nechal auto studia zastavit už před hostincem U Malešáka, aby se potěšil tuzemským rumem, který si zamiloval. Na zahradu dorazil později odpoledne značně unavený, ale odmítl přidělený pokojík s tím, že se chce nadýchat čerstvého vzduchu. Když odešli řemeslníci a on se neobjevoval, začali ho domácí hledat na loukách u řeky i v přilehlém lese. Po soumraku řešili problém co dál. Zapojení policie by ho kompromitovalo přes míru, na druhé straně se nedalo riskovat, že někde marně čeká na záchranu. František Brož, poslední z pracovníků, který se zdržel, aby ho pomohl nalézt, se náhle zahleděl na dlouhý temný předmět položený v trávě: srolovaný koberec z haly, který měl být zítra naplocho vyklepán. Začal jej roztáčet – a v něm tvrdě spal Vávrův Hitler, jak se do něj nestřeženě zabalil, aby ho nerušilo ostré večerní slunce.

V říjnu roku 1979, ani ne měsíc po dramatikově zvlastivěnesení, mu přišel do Burgtheatru zvláštní dopis. Nesl hlavičku proslulého londýnského vězení Old Bailey a razítko potvrzující, že prošel ústavní cenzurou. První věta byla nezapomenutelná.

„Drahý Pavle, my oba jsme právě zažili kruté rány. Tebe zbavili domova, já jsem zabil svou drahou Brigitu...!“

Tak se jeho přátelé zanesení vlastními starostmi opožděně dozvěděli, že v prudké hádce, jaké spolu manželé rozvášnění vínem či whiskou vedli i v Čechách, hodil Gunnar po své ženě masivní stoličku a ona nestihla včas uhnout. Veřejnost i média ho zároveň odsuzovala jako viníka i litovala jako nešťastníka, anglický soud ho měl brzy v mediálním procesu odsoudit, po dosavadní bezúhonnosti a plném přiznání i pokání na pouhých pár let.

Srovnání tak nesouměřitelných ran, absurdní na první i každý další pohled, se přesto zarylo. Na jedné straně stálo jednání v afektu, jistěže podmíněné náturou obou manželů, ale neúmyslné, a proto tragické: odseklo ženu od života a muže na dlouho od svobody. Na druhé straně moc jednajících ve zlém

úmyslu odřízla nepohodlného občana, jehož momentálně nesměla zabít, alespoň od přirozených kořenů, jakými jsou rodina, domov a jazyk. V konkrétním případě tak ovšem trestala toho, kdo ji před lety pomáhal odvázat z řetězu, a takto viděno byl dramatik s vězněm z Old Bailey opravdu spřízněn vinou.

Tisk později čas od času pochválí, jak schopný se z herce stal v trestnici zahradník. Po propuštění se na pár let odmlčí a k nikomu nepřihlásí. Až začne znovu hrát na předměstí Hamburku, bude to nějakou dobu pro divadlo problém, díky bulvárnímu tisku se část publika neodváží tleskat vrahovi. Někdejší čeští přátelé, když tam přijedou pracovat, si při první příležitosti koupí vstupenky a po konci představení zaklepou u šatny. On se bude smát i plakat současně. Pozve ty dva na večeři, zůstane výhradně při sodovce a brzy bude mluvit jen o své ženě. Ve vězení, řekne jim, se pokusil opakovat si detailně celý jejich život od seznámení až doteď, vysloví skutečně ‚doteď‘ a vylíčí dopodrobna i setkání v Praze a na Sázavě. Budou s ním pak mít stejnou cestu, vezmou ho tedy taxíkem k jeho penzionu. Při loučení jim radostně oznámí, Hned jí to budu všechno vyprávět!

- Komu...?

- Brigitě přece, mluvím s ní každou noc!

Zamává a odspěchá za ní.

I když každá jinak, obě rány se pomalu, ale jistě zapouzdřovaly.

50.

REMINI

Jako je území nikoho, bývá i čas ničeho. Tím byla pro něho doba, kdy musel čekat na výsledek svého odvolání proti verdiktu československého i českého ministerstva vnitra. Naděje, že by byl zrušen a on se směl vrátit domů, byla ovšem nulová, ale musela být vzata v úvahu, pražský režim byl natolik zvrácený, že mohl být schopen i takového špásu; představa, že se vyobcovaný mezitím teple uhnízdí a nabídku návratu odmítne,

čímž potvrdí oprávněnost obžaloby, k ní mohla jestřáby lákat. Začal tedy čas čekání, v němž se nedalo pevně plánovat cokoliv do budoucna. Tím spíš bylo ale možné ohlédnout se v klidu za celým legálním rokem, jímž se zajatec přísně vymezeného času doslova prohnal. Telegrafické záznamy v diáři se teď mohly rozvinout v hmatatelné, slyšitelné a vonící vjemy.

Na samém počátku stálo hned po příjezdu do Vídně na konci října 1978 veřejné čtení, při němž bylo představeno čerstvé německé vydání románu Katyně. V Alte Schmiede, bývalé kovárně v uličce odpovídající svému názvu Schönlaternengasse, četli ukázky herci Burgtheatru Alexander Trojan a Gertrude Jesserer; ta za pět let převezme v nové verzi zakázaného filmu Jana Procházky Ucho roli Jiřiny Bohdalové. Brzy začne číst ze svých prací autor sám, objedne skoro všechna větší města v Německu, Rakousku i Švýcarsku a najde v tom jeden z pilířů své existence.

Knižní premiéru provázal zážitek, který měl také mít trvale pozitivní následky. K autoru přistoupil vysoký muž a požádal o autogram češtinou znějící vzdor lehké vadě řeči zvláště kultivovaně. V rozhovoru se zmínil i o domě na Hradčanském náměstí číslo jedna. Právě z toho mě loni vyhnali, řekl autor. Mě už dávno před vámi, pravil neznámý a představil se jako Karel Schwarzenberg.

Po následných prezentacích Katyně ve Švýcarsku a v Německu přišlo v cestovním plánu na řadu Finsko. Odjeli tam jednoho pátečního podvečera v polovině listopadu obrovitým trajektem Finnjet a zažili bengálskou noc, kdy se stovky růžolících severanů nalodivších se v černých oděvech a bílých košilích s kravatami proměnily napřed v opilce, potácející se v barech i na palubách mezi střepy z lahví a sklenic, a ráno v zástup bledulí, malátně klesajících do náručí žen a dětí v zemi, kde milovníci alkoholu zažívali podobné pronásledování, jaké v budoucnu poznají kuřáci.

Autor se s finskou poloprohibicí setkal už počátkem šedesátých let. Pozván na mezinárodní sympozium literátů do Lahti, pochopil brzy, že je finští spisovatelé pořádají hlavně proto, aby jim zahraniční kolegové nakoupili na své pasy ve zvláštních obchodech pro cizince zásobu pití. Závěrečný večírek,

k němuž všechny vespolek dopravila loď na malý ostrov v Lahtiském jezeře, proběhl tak, že si domácí rychle rozebrali lahve s vodkou i vínem a zmizeli s partnerkami do březových remízků; hosté pak až do odjezdu lodi chtěli nechtěli při sodovce diskutovali o literatuře.

Šéf helsinského nakladatelství Kirjayhtymä Keio Immonen, který rok před tím přivezl svému autoru k padesátinám na Sá-zavu obklíčenou policajty pověstný finský tesák puko a přiměl obdarovaného vyzkoušet ostří tak, že se jím bezpečně oholil na sucho, ho za účelem zlepšení kondice pozval i se ženou na chatu. České představy vzaly zasvě už v letounu plnicím funkci vzdušné lokálky. Na trase dlouhé skoro dva tisíce kilometrů přistával za každým horským hřebenem a roznášel převážně venkovany, soudě podle jejich výbavy z trhu na trh. V kabině visela nad uličkou kožená poutka, protože cestující, kteří neměli sedadlo, stáli a krátili si beztak krátký čas letu klábosením.

Po přeletu polárního kruhu dosedli v oblastním městečku Ivalo, odkud je mohutné terénní taxi vezlo dál k severovýchodu. Dokonalá silnice protínala jako rovná šňůra divný les, vysoké jehličnany byly jeden od druhého vzdáleny téměř o celou svou výšku. Vysvětlení bylo drsné i dojemné: silnější exempláře vypudily v zápase o místo na slunci ze své blízkosti všechny ostatní, jak se nedaly připravit o jediný jeho záblesk, když tady třetinu roku vycházelo jenom na chvíli.

Návazná lesní cesta končila po několika kilometrech v místě zvaném Laanila před srubem, který bral dech. Byl to vlastně palác z mohutných staletých kmenů, v němž několik přepychových apartmánů doplňovala moderní kuchyň s jídelnou a sauna s bazénem, všechno dohromady spíš dekorace pro hollywoodský šunkofilm. Láhev Moskevské vodky, kterou finský přítel vyčaroval z kufru, svedla dramatika k poznámce, že je to nápoj nejhodnější, když jen kousek odtud leží mohutná sovětská námořní základna Murmansk. Jeho žena se musela napít zhluboka, když pochopila, že ji ta daleká cesta od hranic kremelského impéria dovedla přes půl Evropy zase k nim.

I na běžky je Finové zlákali pod slibem, že patnáctikilometrová trasa končí restaurací, kam se paprskovitě sjíždí celé okolí. Cestou k ní je oslepoval žhnoucí kotouč, který se rychle vy-

houpl nad obzor a jako ve zpomaleném filmu opisoval nízkým obloučkem svou krátkou zimní dráhu k západu. Restaurací se ukázal být kontejner, vedl jen nealko a navíc si Keio zapomněl peněženku. Velkoryse jim natočili vodu ze studny. Cestou zpět je přepadla tma a v bílém terénu bez dominant se ztratili. Nakonec se prapotomek Vikingů zorientoval podle hvězd, ale také u cíle je čekalo pouze mléko.

Hosté se nazítrí chtěli odvděčit i tomuto domu nákupem lihovin a zažili přitom moderní pranýř. Jedinou prodejnou alkoholu v Ivalu byl na hlavním náměstí jakýsi skleník, aby se každý kolemjdoucí mohl osobně přesvědčit, kdo si v něm obstarává jaký jed. Nestydatě rozsáhlý nákup dvou slovanských typů viditelně pohoršoval samotné prodavače a dávali to nepokrytě najevo, což Čechům připomnělo vlast: takové chování personálu, poučili se tu, zřejmě patří ke státnímu obchodu, ať jej provozuje kdo chce kde chce.

Za delikatesy ze sobů a losů se domácím odměnili autorovým nejmilejším pokrmem, babiččinou čočkou s rýží, smaženou cibulkou, volským okem a buřty opečenými do kanadské růže, který sklízel potlesk všude na světě. Byli proto zklamáni, když se na večeri nedostavila právě kuchařka, žena správce objektu. Omluva je ohromila: aby manžel mohl pít, šla pro děti, které byly v kině, skrz les ke stanici autobusu, protože rozhlas varoval před vlky. Proboha! a to na ně střílí? Ne, má hůl a tou tluče do stromů, zdejší vlci trpí spíš strachem než hladem.

V noci před odjezdem je už usínající Keio razantně vyklepal z postelí pod širou oblohu. Celý horizont se zdály ozařovat mohutné reflektory, zprvu jen bílé, později i karmínové a fialové, barvy byly stále méně definovatelné a jejich intenzita se měnila, pomalu bledly a opět sílily do maxima, chvíli neměnně trvaly a pak zas přecházely v sérii záblesků. Přitom vládlo absolutní ticho, působilo to, jako když někde za obzorem hraje mamutí divadlo, z něhož sem doléhá právě jen světlo.

Za několik dní se to autor pokusí při večeri co nejpodrobněji vylíčit rodině svého nakladatele v Kasselu. Když po půl hodině vyčerpá téma, sebe i hostitele a vznikne pauza, pomyslí si jeho žena, která z únavy na čas vypnula, že by i ona měla něčím přispět k zábavě. A také, pochlubí se, jsme tam viděli

polární záři...! Ta jim už bude vždycky sloužit jako označení vyššího stupně trapasu.

V půli prosince byli pozváni do bonnské vily exkancléře a stále ještě předsedy německé sociální demokracie Williho Brandta. Chtěli mu poděkovat, že byl spolu s Brunem Kreiskym hlavní překážkou řádění československých estébáků, když svou politikou zmírňování napětí dotlačil Sovětský svaz k účasti na konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě; z ní se zrodila i Charta 77. Už na úpatí vilové čtvrti projížděl vládní vůz šikanou z ostatného drátu, který je pak jako podivná vánoční výzdoba provázel až k Brandtově vile; před ní byli pečlivě prověřeni. Německo zažívalo po únosu svého letounu do Mogadišu a sebevraždě čtyř vedoucích teroristů ve vězení Stammheim nejhorší fázi boje s podzemní Rote-Armee-Fraktion.

V domě je čekalo zklamání, Brandt musel náhle odjet, vítala je tehdy ještě jeho žena Ruth, která je navštívila vloni na Sázaově, a pověřenec bonnské vlády pro Německou demokratickou republiku Gaus. Přečetl jim Brandtův dopis určený celému českému disentu. Právě když zaznělo, že nikdy nepřestanou mít oporu „v tomto bezpečném přístavu demokracie“, zahlédl dramatik za oknem mezi keři po zuby ozbrojeného vojáka s baretem zvláštních jednotek. Tak úplně bezpečný nebyl ten přístav ani pro jednoho z admirálů.

Po návratu do Vídně došlo konečně i na státní cenu, která všechno tohle cestování zavinila. Ministr kultury Fred Sinowatz se už dřív rozhodl odložit obvyklou ceremonii na dobu, kdy by jí předvánoční shon odejmul mediální prioritu. Rakouská vláda, vzkázal laureátu, plně podporuje jeho záměr vrátit se po stáži v Burgtheatru domů a nechce tedy provokovat vládu Československa příliš okázalým obřadem; chyběl pak i při odložení, pro jistotu dokonce diplomaticky ochořel.

Na Vánoce se uklidili k nebesům. Hotelerie Rigi na nejvyšším z hřbetů obklopujících Vierwaldstättské jezero byla z betonu a nadto poloprázdná, nic v ní nespádalo k sentimentu kromě jedné vzpomínky. Byli tu těsně před tím, než se v roce 1969 naposled vrátili do vlasti s vědomím, že už z ní jen tak nevyjedou. Loučili se tu tenkrát s širým světem a v horském

vzduchu zhluboka vdechovali svobodu, jako by mohli někdy zapomenout na její vůni a chuť. Teď si jí užívali zas, ale jen na pár měsíců a s rizikem, že za ni možná pro změnu zaplatí tou vlastní.

Když se nadýchali, naspali a načetli do sytosti, odjeli uzavřít starý vzrušující a přivítat nejistý příští rok dolů k vodě, do městečka Stans. Jeho Landammannem, tedy starostou a zároveň prezidentem kantonu Nidwalden, se stal Bruno Leuthold, původně umělecký kovář, který předtím i potom podporoval české intelektuály a umělce v disentu i v exilu radou, pomocí, vínem vzácných ročníků a také sadou švýcarských důstojnických nožů, těch nejlepších na světě, které měly obklíčeným dodat odvalu, protože jim je v Čechách záviděli i estébáci.

Znavení jeho kulinářskými kouzly chtěli odejít na první raní vlak do Lucernu, kde jim přátelé půjčili byt, ale čekalo je překvapení. Měl je tam dovézt hlídkový vůz, aby se po zkušenostech doma přesvědčili, že policie může být i přátelská a prospěšná. V daném případě byla bohužel i neschopná najít v sousedním městě jejich ulici, takže se patnáctiminutová cesta změnila v hodinové bloudění. Město vyspávalo, svěřenci neuměli pomoci, takže poldové zapomněli na své výchovné poslání a nepokrytě na tuhle misi nadávali. Spoléhali na nesrozumitelné nářečí, ale zapomněli na vzteklé grimasy. Předvedli, že demokracie s jedinci sice nepadá, ale může ztratit lesk.

V druhé polovině ledna odletěl z Curychu k první návštěvě Spojených států představit anglický překlad Katyně. Když ještě ve Vídni vyplňoval na americkém konzulátu žádost o vízum, narazil na rubriku, v níž měl místopřísežně uvést, zda byl či nebyl členem nacistické nebo jiné podobné strany či organizace. Místo Ano nebo Ne pro jistotu napsal, aby to konzul laskavě posoudil prozkoumáním přiloženého životopisu sám. Po krátké době vízum dostal.

Když pak čekal časně ráno u baru curyšského letiště se svým nakladatelem Jürgenem Braunschweigerem na odlet do New Yorku, pozvala je společnost Swissair, tehdy ještě nekrachující a obvykle přesná jako švýcarské hodinky, na drink s tím, že se nástup opozdí. Dali si ledovou vodku a pak to opakovali při každém dalším hlášení. Nalodili se po šesté číši a nad Atlanti-

kem je přepadly turbulence. Otcovy praktické rady jak pilně pít a neopít se, které syna dosud spolehlivě chránily, ztratily v té mimořádné konstelaci platnost, oceán přeletěl v podstatě na toaletě a vystoupil ne nepodobný Finům z trajektu.

Zelený, ale už zdravý a dokonce zdravější každou milí, jak se taxi blížilo k srdci Manhattanu, kde na Padesáté třetí ulici bydlela Joan Daves, první dáma mezi literárními agentkami německy píšících autorů, protože zastupovala jedničku, Heinricha Bölla. Čechů se ujala poté, co ji ještě nevinnou po návštěvě zakázaných autorů v Praze vyslyšeli vnitrači v Ruzyni tak dlouho, že mohla odletět až druhý den. Útlá a krásná paní, stejně schopná jako srdečná, chtěla recenzentům představit anglický překlad Katyně v přítomnosti amerických kolegů, kteří se veřejně postavili za Chartu 77.

New York patří k místům, která člověk mnohokrát navštívil, i když tam nikdy nebyl. Metropole světové politiky, obchodu i umění se tak mocně vyskytuje v literatuře, ve filmu i v médiích, že se jí domníval dobře znát i nedávný padesátník. Kdyby ji byl měl charakterizovat, než se dotkl její půdy, řekl by – obrovská až za hranici lidskosti. Když ale vystoupil v patnáctém poschodí na terasu Joanina bytu a ocitl se v přímém objektivě vějířecesečních i moderních mrakodrapů právě se rozsvícených do české ‚hodiny mezi psem a vlkem‘, byl naměkko a musel říct, Jaká úchvatná vesnička!

Megalopole pulzovala čtyřiaadvacet hodin denně a lidé na jejích chodnících byli vzorkem celého lidstva, ale on v ní čím dál víc nalézal, co by tu byl nikdy nečekal – detaily, intimitu, ticho. Její mrakodrapy nebyly obrovské haldy kamení a její ulice nebyly kaňony zatopené divokým provozem, znovu a stále znovu v nich objevoval průhledy a pohledy, které ho zastavovaly, těšily i uklidňovaly, nemluvě o lidech, z nichž přímo dýchaly i zářily osudy.

Doprovodem jeho pobytu byla stávka městských popelářů, takže ulice byly den ze dne zavaleny rostoucími hromadami odpadků, mezi nimiž ale dál chodili městští strážníci a pokutovali majitele psů, kteří neodklidili hovínka. Byl to bizarní, ale výmluvný doklad, jak precizně funguje skrytý stroj udržující ten gigantický mechanismus v nepřetržitém chodu.

Nabažit se nemohl především žlutých taxivozů, zdánlivě nepřetržitě volných, které se zdály mít milion najetých kilometrů, pluly však po jednosměrných ulicích bezpečně i majestátně jako benátské gondoly a vozily ho křížem krážem skoro za pakatel.

Smutek ho přepadl, když na Broadwayi našel starobylý Barrymore Theater, kde před dvěma roky stokrát oslovil diváky jeho Ubohý vrah, zatímco on jej vidět nesměl za trest, že se zastal představení Havlovy Žebrácké opery v Počernicích, které režim chápal jako urážku i porážku. Teď ho pro útěchu pustili na scénu a rozsvítili mu sál. Spatřil obrovské hlediště podobné karlínskému a vlastně mu až tady přišlo líto, že o tu svou hvězdnou hodinu přišel.

Vynahradil si to třemi muzikály a hned dvakrát viděl Chorus Line. Příběh půl stovky zpěváků-tanečníků, z nichž jenom několik má šanci dostat se v příští inscenaci do sborové řady, byl v podstatě banální, ale jedinečné výkony předváděné v tom utkání o chleba dost věrohodně zobrazovaly lesk a bídu povolání. Když neúspěšní sbalí své tréninkové nádobíčko a táhnou hledat štěstí jinač, když vítězové padají únavou a trpí výtčkami, že vzali šanci i svým nejbližším, zazní ústřední melodie a na scénu vtančí zas všichni bez rozdílu v černých fracích, se zlatými klobouky a s jednolitém zářivým úsměvem. Proti třeba Kabaretu jistě lehké zboží, ale i přitom působivá výpověď o přeludu zvaném divadlo.

Zlatým hřebem pobytu bylo setkání s Arthurem Millerem, Kurtem Vonegutem a Williamem Styronem, třemi mušketéry americké literatury, kteří od konce šedesátých let nepřestali držet ochranný deštník nad českou. Jejich hlas byl vedle Bölova nejdůležitější, protože masově vycházeli i v Sovětském svazu a pražský režim je nemohl prohlásit za válečné štváče. Miller přijel před Vánocemi 1975 do Prahy se ženou, vídeňskou fotografkou Inge Morath, právě z Moskvy a demonstrativně se nesešel s ministrem husákovské kultury, ale se zakázanými autory. Navštívil s nimi i Rybovu mši ve Svatém Mikuláši.

To bylo v čase, kdy v Československu pomalu dozníval šok z porážky Pražského jara a sílily naděje zaseté jednáním o hu-

manitárním koši helsinské konference. Charta 77 je vyjádřila nahlas, když žádala odstranění rozporu mezi přijatou dohodou a domácí praxí; vztekly protiútok režimu jí zjednal sympatie všech, kdo ve světě pochopili, že signatáři zastupují široké spektrum české společnosti usilující o návrat k demokracii. Tři Američané byli ale natolik realisté, že jej neočekávali v tomto století, proto teď společně vyjádřili vzdorujícím kolegům svou solidaritu a přáli jim, aby ten maraton přežili ve zdraví.

Po týdnů, který mu přišel nekonečně dlouhý, odlétal nevy spalý návštěvník z New Yorku naplněn dvěma protichůdnými pocity: že ho žádné město na světě s výjimkou rodné Prahy neoslovilo víc; a že by tu nemohl ani nechtěl žít. Právě při té cestě v sobě potvrdil Evropana.

V únoru už začala jeho strategická příprava na návrat do vlasti. Švýcarská televize DRS přišla s návrhem, aby v Lucernu, Curychu a pak i v Kostnici, tolik spojené s českou historií, natočil hodinovou zprávu o stavu obklíčené české kultury a životě jejích tvůrců, která bude odvysílána počátkem listopadu, až bude zas doma. Podobně časovanou konzervu natočí i těsně před odjezdem pro německou televizi ZDF. Obě vysílání uvidí pak bohužel ve Vídni...

V Belgii spatřil v Národním divadle svou Takovou lásku a zasl, že ten starý kus o řádění kádrováků funguje i ve svobodném světě. Konečně se potkal s režisérem Waltrem Tillemanssem, který ho šel navštívit v lednu 1977 do bytu na Hradčanech a byl klíčovým svědkem únosu jeho ženy estébáky. Slíbil závazně, že k procesu přijede; místo toho měl v budoucnu režírovat jeho hry doma, v Rakousku i Německu. Zažili s ním kuriózní scénu v bruselské televizní budově, když jim před výtahem s nápísem Porucha ukázal ke schodišti. Tamhle ten výtah jezdí! upozornili ho. Ten je bohužel valonský, litoval, my jdeme k Vlámům! Při bližším poznání země se ty dva světy zdály být mnohem nesmiřitelnější než český a slovenský. Jejich svazek měl však přežít.

V Paříži spatřil u Champs-Élysées generálku rozkošného představení své Cesty kolem světa za 80 dní, v němž jakožto Paspartout exceloval Pierre Richard. Premiéru už nestihl, proto dal své lístky kolegovi a jeho ženě, kteří sem odešli z Česko-

slovenska dobrovolně už před časem. Pozvali poutníky na večeri do malého pařížského bytu, odkud Milan Kundera tehdy ještě musel jezdit přednášet na jih Francie. Vznikl nečekaně intenzivní vztah a všichni čtyři litovali, že současně končí. Netušili, že je mu souzeno pokračovat.

Za první velké zastavení ve Vídni mezi koncem února a počátkem dubna vděčili Gogolovi. Burgtheater se rozhodl uvést Revizora v úpravě a režii svého českého hosta. Obsazení už viselo, když sem dorazil na rok další psanec, aby tu podle přání Prahy špatně skončil: herec Pavel Landovský mluvil jen česky. Dramatik navrhl šéfovi divadla, že protáhne celou hrou postavu německého lékaře, který se ve hře objeví jenom na začátku, a ten ztracenec mezi Rusy bude mluvit doktorskou latinou. Zkušenému Benningovi stačilo Landovského pár minut pozorovat, jak svou hřmotnou češtinu překládá posunky i grimasami, aby ho angažoval.

Byl to těžký úkol, hrát epizodu v kuse, ve kterém po léta zářil v Činoherním klubu jako hlavní postava hejtman. A bylo nesnadné prosadit se vedle protagonistů rakouské první scény s hendikepem řeči. Nepotřeboval ji sice ve svém partu, ale silně mu chyběla v komunikaci při zkouškách. Naštěstí si ho stejně rychle jako Benning po herecku očichal právě představitel hejtmana, slavný Norbert Kappen, a neomylně v něm poznal rozeného komedianta, jakým byl sám. Jeho autorita způsobila, že svérázného Čecha postupně akceptovali ostatní.

Inscenace se rodila pod šťastnou hvězdou v nebývalé pohodě. O první premiérový potlesk se už v samém úvodu postaral český výtvarník Pavel Bílek, když nechal dvě šestimetřové ploché loutky carských policajtů, fungující jako opona, povstat a salutovat. Landovský se předvedl v němé scéně, kdy učil Chlestakova jak se opít a nezvracet: překvapenému Robertu Meyerovi zacpal při premiéře ústa kapesníkem. Odměnily ho ovace. Měl v Burgtheatru zůstat do penze.

Druhou, měsíční výpravu do Ameriky podnikl dramatik v půli května se svou ženou. Po dvou týdnech v New Yorku, věnovaných divadlům a filmům, vyvrcholila rodinným setkáním po jedenácti letech. Mladší bratr jeho ženy uprchl do Spojených států po roce 1968 spíš od své ženy než před Rusy. Ože-

nil se znovu a pozval do Denveru poprvé otce s matkou z Prahy i sestru s mužem z Vídně. Že i rodičům vydali výjezdni doložky včas, svědčilo o vůli režimu mít celou rodinku venku ve stejnou dobu, aby se jí spíš zachtělo zůstat.

Starší i mladší pár doletěl ke Skalistým horám skoro současně. Po dojemném shledání a letmém ubytování v bratrově novém domě, jehož halu dokonce zútlušoval v kamenné stěně nákladný živý lišejník, vyrazila šestice americky širokým silničním korábem na slavnostní večeři. Asi po hodině jízdy, při níž minuli pár restaurací, konečně zastavili, ale bratr požádal, aby zůstali v autě, než jeho žena cosi zařídí. Vzápětí se vrátila a jelo se dál. Po další zastávce se hladová čtyřka dozvěděla, že hostitelka hledá podnik, kde platí její slevenky. Příště už dramatik vystoupil s ní a navrhl, že pozve rodinu sám. Zůstali, platil bratr, ale jeho choť ztuhla a oněměla.

Neroztála ani v příštích dnech, a protože přitom nepřestala muže ani hosty komandovat, proměnila se rodinná slavnost ve zlý sen. Dramatik a jeho žena se na krátký čas přestěhovali k jinému z jejich příbuzných a pak se raději předčasně vrátili do New Yorku. Roztržku to nespravilo; bratr kvůli nové ženě navždy odmítne komunikovat s tehdy dvouletou dcerou Jolanou a jenom na prosby své matky jí začne měsíčně posílat smutně nízké výživné. Shánět ji bude jen jednou, až starší Jele-na za třicet let, kdy ani po pádu totality rodiče nenavštívil, opustí tento svět: pak dceru požádá, aby mu jako letuška ČSA sehnala lacinou letenku; když se to nezdaří, nepřiletí už ani na pohřeb otce.

Aby se uklidnili, podnikli sestra a její muž z hotelu Mayflower velkou noční procházku napříč Central Parkem a moc se divili, proč jim známí blahopřejí k přežití; byl tehdy po setmění územím dealerů, lupičů a vrahů. Že jim tak smutně vybyl před letem do Vídně čas, přijali pozvání k návštěvě domu Arthura Millera v Connecticutu. Když po boku dlouhonožného muže rázoval jeho rozlehlým lesoparkem, přišel si jako při závodě v chůzi napříč Stromovkou. U stolu dva dny zdvořile snášeli režim vegetariánů a abstinentů. Proč nic neřekli? nechápala Inge Morath, když o tom třetí den zavtipkovali. Otevřela těž-

kou almaru přeplněnou nejvybranějšími moky a večer se grilovalo jehněčí. Nadšení byli i oba jejich vlčáci.

Podruhé se kočování letem světem zastavilo v červenci, kdy jim včera ještě neznámá německá rodina z Freiburgu spontánně nabídl klíče od bytu, který si koupila a zrenovovala v bývalém penzionu na ostrově Capri. Aby neztratil tempo, napsal tam dětskou knížku Jolana a kouzelník, takže denně hleděl na snímky ze Sázavy, jak je předem pořídil fotograf Charty Oldřich Škácha. Bránil se tím i pokušení, které ten malý, ale magický útes na dohled od Neapole a Vesuvu představoval jakožto absolutní protipól vězeňské cely, co skoro jistě čekala na jeho ženu doma. Nevěděli, že si je sem jako magnetová hora přitáhne ještě mnohokrát.

Mezi četnými zájezdy pak ve Vídni stříhal a titulkoval filmový záznam bytového představení Play Makbeth, dokončil pro Fischer-Verlag Českou čítanku s texty od Jana Husa po Alexandra Klimenta a hlavně se věnoval činnosti v tom roce nejčastější: loučil se. Tentokrát nejtíž, s lidmi, kteří se stali novými spojenci, s městem, které se stalo druhým domovem. Nemohl předpokládat, že by sem směl zavítat v nejbližších letech, až západní média otevrou a odvysílají všechny jeho časované konzervy.

Ještě jednou je přijal Bruno Kreisky, spokojený, že se skutečně a dokonce dřív vracejí domů, i že mu československý premiér Štrougal a ministr zahraničí Chňoupek osobně potvrdili – nic tomu nebrání! Ve vašem křesle, řekl autorovi, seděl nedávno nejnebezpečnější idiot, jaký tady kdy byl. Tu poklonu vysekl Husákovu šéfideologovi Vasilu Biľakovi a velmi ho potěšilo, když se oplátkou dozvěděl, co věděl skoro každý Slovák i Čech: že výuční list někdejšího krejčíka kazila poznámka, Nepúšťat na saka!

Dne 4. října pro ně osudového léta Páně 1979 ve 13.50 překročili po třech stech jednačtyřiceti dnech, které vydaly za tisíc, o tři týdny dřív, než jim přikazovaly výjezdni doložky, za obcí Grametten státní hranici ČSSR. Ve 22.00, po všech dramatických scénách popsanych v závěru prvního dílu tohoto životního cestopisu, byli už

V RAKOUSKU NATRVALO

Druhý poločas, lze-li tak nazvat životní úsek přidělený jim osudem na dobu neurčitou, začal běžnými starostmi, jaké přináší každá změna vrchnosti, i demokratické. Papíry a návyky, které přes noc ztratily platnost, bylo nutno nahradit funkčními. Starým pasům Československé socialistické republiky propůjčilo našťestí legitimitu kancléřovo prohlášení v parlamentě, že Rakousko tento protiprávní akt neuznává. Proto do nich až roční trvalá víza udělí všechny země západní Evropy a Spojené státy též. Provizorium bylo ale zřejmé na první pohled, ty dvě knížičky se brzy podezřele nadouvaly vlepenými papíry se sbírkou razítek a kolků. Ze všeho nejvíc potřebovali ne virtuální, ale skutečné státní občanství, nejlépe ovšem rakouské, ale právě o ně si nemohli požádat sami, pokud nechtěli zpochybnit, že trvají na zákonném držení původního.

Přesně tak to pochopil Bruno Kreisky, rozlícený na praradnost československých politiků, a doporučil spisovatelce Hildě Spiel, předsedkyni komise, která dramatikovi udělila státní cenu a pozvala ho k převzetí, aby podle ústavy odměňující občanstvím umělecké výkony podala žádost za komisi ona. A rychle, doporučil jí před ním po telefonu, ty víš, jak to v Rakousku chodí! Opravdu, snad právě vinou tolika přímluvců proběhlo řízení s mimořádnou důkladností všech příslušných úřadů, dokonce zdvojenou: vedle spolkové vlády musela souhlasit i vídeňská radnice, jak je každý Rakušan především občan jedné z devíti zemí. Prvním poučením tedy bylo, že tu přemíra příznivců zvyšuje nevraživost a nevěli podobně jako v Čechách; zřejmě dědictví dlouhého soužití.

Museli napřed ještě vyčkat, jak proběhne jeho odvolání proti vyloučení ze státního svazku. Do budovy československého velvyslanectví ve Vídni byli na 18. leden 1980 zas předvoláni oba. Podle očekávání hodili jestřábi v Praze všechny argumenty i veškerá svědectví rovnou do koše. Nepomohly ani expertizy osmi nakladatelství chystajících jinojazyčná vydání Katyně, že je to román a ne politický pamflet. Co se nečekalo: dodatečně zbavili občanství i dramatikovu ženu, což v podstatě zdů-

vodnili tím, že se podílela na jeho životě. Vidina jejího kriminálu byla sice s konečnou platností zažehnána, ale zvrácený výnos ji odřízl od rodičů i od malé Jolany, která na ni doma tak čekala.

Oba si nedělali iluze, že by získali nejmenší z výhod povolených většině emigrantů, z nichž mnozí, i vyhlášení antikomunisté, se mohli z trestu za nedovolené opuštění země brzy vyplatit a cestovat pak po libosti domů jako devizoví cizinci. Oba protiprávní dokumenty vlastnoručně podepsal tehdejší český ministr vnitra Obzina, takže by měl nést spolu s federálním ministrem Junkem náklady, které způsobí vyhnáním až do dalekého budoucna; ještě léta po pádu totality budou odstraňovat důsledky kardinálního řezu. Domácí justice probírající se jen zvolna ze svého marasmu to však posoudí jinak, takže postižený bude všechny žaloby jako zastara prohrávat nebo se dozvídat, že trestné činy jsou promlčené.

Čerstvý exulant byl z mnoha stran přesvědčován, aby zvážil, jestli zvolil za nové centrum života správnou zemi. Díky publicitě přicházely lákavé nabídky i z amerických a kanadských univerzit, ale cítil, že by se tím příliš vzdálili od všeho, na čem stojí jejich život. Navíc se mu zdála být nejzvládnutelnějším transportním prostředkem psaní němčina. I k tomu byly připomínky: Německo nabízí nejvyšší honoráře a Švýcarsko nejnižší daně. Brzy našel protiargument: Rakousko má nejlepší víno! Bonmot zakrýval pocit vyvolaný prohlubujícím se poznáním, že nová životní scéna se v mnohém ohledu odlišuje od staré jen tím, že se na ní nemluví česky. Bezmála tři sta společných let skutečně zanechalo na národních povahách hlubší stopy než šedesát samostatných.

Státními občany Rakouské republiky se stali 27. července 1980. Po přísaze na ústavu, která všechny imigranty už tehdy rozumně zavazovala k ochraně demokracie, respektování zdejších zákonů i místních tradic, si s oberlandratem vídeňské radnice panem Müllerem poněkud neobvykle připili na to, aby propůjčené občanství mohli jednou s díky vrátit výměnou za původní. Když z radnice docházeli k protějšímu Burgtheatru, zastavilo je volání. Vrchní zemský rada za nimi běžel s protokolem, který si při tom zapíjení zapomněl dát pode-

psat. Napravili to na kapotě parkujícího auta. Až doma si no-vopečená Rakušanka všimla, že už není Mašinová, ale – Kohout, takže i bez onoho přívěsku, kterým čeština tak feministicky stvrzuje ženství.

Jeho druhou prioritou bylo vypadnout z panoptika šatiček pro velkou panenku v půjčeném bytě u Dunajského kanálu. Po letech, kdy otvíral psací stroj v cizích příbytcích, potřeboval vlastní prostor, a že od rána do večera pracoval v divadle, ujala se hledání jeho žena s pomocí přítele Wenera Stanzla; ten před pěti lety jakožto redaktor rakouské televize ORF, který s ním v sázavské zahradě natočil první politické interview, nechtě přivodil i jeho první zatčení a splácel to pak půl roku týdně zasílanými sachrdorty, až je příjemcům zošklivil nado-smrtí. Ona toužila po zeleném okraji města, její muž, prohlá-šující celý život, že jeho tráva je asphalt a jeho stromy jsou komí-ny, chtěl žít v jeho srdci. Chápala, že centrum je v dané situaci nezbytné, kompromisem byla tedy vidina bytu se zelení na te-rase.

Oba emisaři se někde při sklence zapovídali a dorazili do realitní kanceláře na náměstí Petersplatz až pět minut před zavřením. Přijít dřív, byli by jim řekli, že první okres nic odpo-vidajícího nenabízí. Takhle zastihli architekta a fotografa Haus-nera, právě když odstupoval ateliér na Kohlmarktu-Zelném trhu číslo jedna. Štíhlý dům na rohu vídeňské ulice Na příko-pě – Am Graben dávno přitahoval jejich pohledy zelenou so- chou koně s jezdcem zdobící jeho střechu. Představa bydlet přímo pod ní byla příliš krásná, než aby se mohla splnit.

Hned ráno dorazili elegantně táflováním liftem do nejvyš-šího patra, ale byli zklamáni, když se jim místo prosluněného ateliéru otevřel tmavý sklep; okna všech místností byla pro potřebu fotografa zatřena neprůhlednou barvou. Navíc chybě- la kuchyň i koupelna a vůbec – prostor! Vnuknutí poradilo vystoupat ze schodiště po stahovacím žebříku vzhůru. Objevi- li rozlehlou půdu s malou strojovnou výtahu, ale především na střeše vodorovnou plochu o rozloze zhruba třinácti metrů se záhonkem, pečlivě připraveným pro výsadbu zeleniny.

To byl první důvod, který je tu přidržel, visutá miniatura sá- zavské zahrady umocněná jedinečným výhledem podobným

hradčanskému. Druhým bylo vědomí, že už mají ve Vídni i příbuznou, výbornou architektku Helenu Bukovanskou, která se svým mužem nuceně emigrovala, když předtím podepsala prohlášení Charty 77 v druhé vlně, té nejstatečnější, protože její signatáři už dobře věděli, co je čeká. Hvězdy ji spravedlivě odmění za dvacet let tím, že si jádro jejího projektu prosadí navzdory tlakům domácích konkurentů Meda Mládková pro své muzeum české moderny v Sovových mlýnech na pražské Kampě.

Odtěnění odhalilo, že francouzská okna na Kohlmarkt i na Graben tvoří v pravém úhlu souvislý skleněný pás a dominantou toho cinemaskopu je kopule vídeňského Mikuláše - Petra i věž vídeňského Víta - Štěpána. Přestavba propojila ateliér se střechou mezipatrem ukrojeným z půdy, kde brzy začal bujet archiv, a sochař Pavel Bílek dodal bytu vnitřní dominantu dalším krbem, ne horším jeho krbu v sázavské vilce; jestliže tam umocnil betonem a ocelí styl zvaný Bauhaus, tady negativním sádrovým vlysem moderně parafrázoval baroko. Zrodil se další z domovů budovaných z rozumného pohledu marnotratně v cizích domech; dva nerozumní však dobře věděli, co vydělají: připoutání desítky hodin týdně k psacím stolům nabírali z každého pohledu na nejhezčí část Vídně energii, jako by oči byly jejich druhé plíce.

Pak je potkala havárie. Obytná loď, která měla co nevidět vyplout nad střechy metropole, nečekaně narazila na skryté útesy číhající i v Rakousku. Ukázalo se, že stavbyvedoucí, důrazně doporučený tehdejší správou domu, nabídková řízení předstíral, neboť vybrané firmy dávno tvořily nerozborný šik a hodlaly si vzájemně dosvědčit, že explodující náklady zavinil dodatečnými nároky zadavatel. Trčeli v polovině přestavby, když jim ten malý Kmotr oznámil, že plánované prostředky došly a vše bude stát zhruba dvakrát víc, než měli našetřeno z let, kdy místo nich putovaly po světě jeho hry.

Dramatik se nikdy nezadlužil. Kdykoli mu peníze chyběly, žil, jak mohl. V nezvyklé situaci navrhl ženě, aby si výtečnou adresu i stavbu nechali vyplatit dalším zájemcem, kterého jistě nebudou dlouho hledat, a odsunuli se někam, kde finančně nevykrvácejí. Nato se ho zeptala, proč si proboha jako tady

každý prostě nepůjčí? Překročil tedy ulici i vlastní stín a podepsal v protější bance pro ni jistě směšnou, ale pro něho závratnou směňku.

Jenže potápění pokračovalo. Listonoš nosil denně upomínky a on se děsil, že i ta mocná půjčka rychle roztaje. Tehdy jeden z nových známých, advokát Hans Nemetz, navrhl, aby mu účty svěřili i se správou peněz. Když pak všichni pilně pracovali dál a stav konta se moc neměnil, zeptali se, jak ten zázrak dokázal. Jednoduše, prozradil, neplatí těm firmám zatím nic. Jak nic? No vůbec nic! A ty firmy? No ty to správně pochopily a znatelně slevují, bude to pro ně lacinější než proces, při němž by soud odhalil jejich kartelovou dohodu! Přestavba byla skončena za pět měsíců, dluh bude umořen za deset let, když jej brzy za mnohem lidštější úrok převezme další nová přítelkyně ze Švýcar.

Po listopadu 1989 jim budou chtít náklady uhradit mnozí, kdo by s tou vyhlídkou rádi žili po nich, jenže oni nepřestanou platit činži, ani až si postaví další byt v dalším cizím domě nad Vltavou. Různé události, které dramatika potkají ve svobodné vlasti, potvrdí tu prozíravost a výdaje ospravedlní. Vídeň a Praha je budou střídavě přitahovat, odpuzovat, ale i dobíjet každá svým proudem.

S bytem najali také zlatý poklad domu, jeho správcovou, kterou připravili o ten střešní záhon. Paní Maria Guntersdorfer mluvila výhradně dolnorakousky, takže první léta jen podle slz či smíchu uhadovali, mají-li jí k čemusi kondolovat, nebo gratulovat. Hlas, kterým zapuzovala zejména roznašeče reklam, by jí záviděli rotmistři. Patricijský dům s bohatě intarzovanými okny na schodišti, jehož předchozí nájemníci módně přesídlili do příměstských vil a byli vystřídáni firmami prahnoucími po zvláště vznešené adrese, se po zamčení podobal prázdnému kostelu a voněl nepřetržitě čistotou, o církevních svátcích i parafínem svíček a čerstvě uříznutými větvemi. Umně kované secesní zábradlí zbavovala prachu denně a se schody při mytí mluvila; když ji jednou přistihl, vysvětlila mu, že je všechny zná a každý je jiný.

Ve službách mocné banky obývala v mezipatře temnou sluj o výměře dvanácti metrů a s toaletou na schodišti, jaká by mla-

dého poetu inspirovala k plamenným veršům proti kapitalistickým vydřiduchům. S ní se tam tísnil i obstarlý a oběžní syn, její pýcha i neštěstí. Byl možná spolehlivý závozník, ale jednou za kvartál se těžce opil ze zlosti, že zas nevyhrál v loterii, a rozbíjel už tak chudé zařízení. Tehdy tajně telefonovala ze sousedního holičství o pomoc, dramatik v županu sbíhal tím v noci liduprázdným domem s výhrůžným křikem dolů a sraab syn se utíkal schovat ke sklepu.

Až Frau Maria za deset let konečně dostane obecní byt, odejde současně do penze téměř celý cech rakouských domovníků a začne konec zlatých časů. Její následnice, která se za dvacet let nepokusila zvládnout zdejší jazyk, takže si Češi osvěží srbochorvatštinu, bude na nejnutnější práce za menší část svého platu střídavě najímat nuzné krajanstvo. To už se jim začne zdát, že i prodavačky tu začínají být neochotné, pošťáci nespolehliví a policisti arogantní, a leknou se, že sílí takzvaný ‚Landovského efekt‘: když ho Burgtheater poslal osvojit si němčinu do drahého Berlitzova jazykového ústavu, suverénně jí odolal, zatímco jeho školitel se od něho naučil česky. Bude hrozit, že spíš než Češi Rakušanům se připodobní Rakušani Čechům!

52.

V RAKOUSKU DOMA

Rakouské zastavení připomene možná spíš nerudovský Týden v tichém domě než drsný propad do exilu. Na místě se jeví být ze dvou důvodů: odpovídá generální pauze mezi dvěma odlišnými úseky života a věnuje se základním existenciálním problémům vyhoštěnců, které dočasně odstavily politiku i umění na vedlejší kolej. Včera ještě opečovávaní hosté byli přes noc vrženi do normality cizí společnosti, která jim náhle připadala hodně nenormální.

Za pár let se ji pokusí zachytit v televizním scénáři a románu Konec velkých prázdnin. Podobně jako fiktivní hrdinové budou mít i autoři ještě dlouho dojem, že se neocitli v těsně sousedící zemi, ale na jiné planetě. K cizímu jazyku a odlišným dějinám přistoupily jiné zvyky a zásady. Po pádu falešného

socialismu poznají i rodáci doma nesčetné jinosti, které zásadně změny způsob jejich života. Svobodných profesí se nejcitelněji dotkne daňový systém, i když zpočátku v českém vydání, kdy ještě nebude fungovat s ostrostí skalpelu a silou bucharu jako zrovna v Rakousku.

Z bezelstné bezstarostnosti vypěstované tam, kde občana automaticky kasíruje stát, aniž ho k tomu potřebuje, vyváděl nováčky další z příštích blízkých přátel, doktor Kurt Neuner, svého času rakouský stínový ministr financí za stranu lidovou a pak šéf velké kanceláře pro daňové poradenství. Když se obeznámil s rozdílnou činností obou klientů v různých oborech i zemích, předpověděl, že jednání s finančním úřadem bude dlouhé a nepříjemné. Radil k svaté trpělivosti, protože výsledek, tvrdil, povede ke stanovení pravidel pro jejich existenci možná do konce života. Měl mít pravdu.

Už přípravné schůzky předpověď potvrdily. Překážkou zneumožňující kontrolu a umožňující daňové úniky jevila se být berním úředníkům právě třištět autorských žánrů a honorářových zdrojů. V prvním vídeňském okrese nebyl podchycen jiný pár, ve kterém by muž psal romány a dramata, zatímco žena rozhlasové hry a filmové scénáře, a každý z nich měl různé příjmy z různých míst a různé výdaje z různých příčin. Navrhované konstrukce buď silně znevýhodňovaly je, nebo naopak fiskus.

Nápad zrozený z nouze, s nímž sami přijdou po měsících planého jednání, překvapí i poradce: nemohli by založit spisovatelskou firmu? Po dalším zkoumání se i úřadu uzdá, že se tím prolínání všech aktivit podchytí nejpřehledněji: daňově splynou v jednu kapsu, která se bude plnit i prázdnit půl na půl. Tak vznikne Autorengemeinschaft bürgerlichen Rechts – Autorské společenství občanského práva. Přítel znalec pak rychle vypočte, že by je paušál přivedl na mizinu, takže se vyplatí námaha s ukládáním sebesměšnějších účtů. Nato dojde k rozhodující fázi před vydáním dlouhodobě platného výměru. Už přímo s úředníky Finanční správy pro Vídeň 1 zkusí noví Rakušané vyjednat odpisový klíč asi v pětadvaceti výdajových položkách. Na ty dny se dá těžko zapomenout, měly mít napětí generálních zkoušek před zvlášť náročnou premiérou.

Ráno co ráno nastoupí do bytu daňový poradce s asistentkou a proti nim tři berní šarže se zapisovatelkou k úpornému střetnutí, při němž se orgány státu nejvýš napijí vody a nikdy si nezapálí cigaretu; vystaví svou neúplatnost na odiv, stejně jako to činili čerství klienti z Čech na půdě Státní bezpečnosti. Vyzbrojeni vyhláškami a pásmovým metrem vypočítají nejdřív, že z činže, elektřiny, plynu a jiných provozních výdajů bude společenství odpisovat záhadných, ale příznivých padesát šest procent a po dobu deseti let stejný podíl z nákladů na postavení, firemní části bytu. Postupně mu bude přiklepnuto sto procent odpisu za kancelářské potřeby, devadesát z nákladů na údržbu archivu a totéž z výloh za propagaci, osmdesát za autoprovaz i služby telefonní a poštovní – měníci se procenta budou odrážet různé stránky práce i života.

Poprvé se jednání zasekne u výloh za divadla-kina-muzea-televizi. Vedoucí delegace usoudí, že zábava nemůže být zvýhodněna daňovou úlevou. Debata se začne točit kolem dokola, než se ženská polovina firmy zeptá, nosí-li si on výměry ke zpracování domů. Víte, vysvětlí, jít do divadla je pro nás pokračování toho, co děláme celý den, a většinou spíš únavné než zábavné. Odloží se to na závěr, ale brzy vypukne další spor. Odpis bude upřen i letence do Avignonu a účtu za tamní hotel. Dramatik prokáže korespondencí, že 20. července 1981 pořádali francouzští divadelníci La nuit pour Havel, noc pro jeho vězněného kolegu; dal jí přednost před oslavou vlastních narozenin a letěl dokonce o berlích krátce po operaci kolena, promluvil, ano, i zazpíval, a platil si všechno sám, takže akci přihlásil k odpisu jako pracovní cestu.

– Je ten Vaklaf Háfl váš společník ve firmě? zeptá se hlavní delegát.

Přizná, že ne, a druhý tedy trvá na liteře zákona. Půjde o nevelkou částku, ale především o zásadu, proto začne dramatik objasňovat, kdo je Havel a co s ním má společného, ale úřední logiku neprolomí. Řešení ho napadne, když účty doputují na sloupec neuznaných.

– Vlastně to patří do jiné rubriky. Povolili jste přece odpis devadesáti procent výdajů na propagaci naší práce!

– Ale co s ním má ten Háfl...

- Ten Havel mi poskytl příležitost, abych prezentoval sebe. Dík účasti jsem byl v několika televizích a novinách, podobné propagace bych se normálně nedopltil! A naopak: kdybych se byl neletěl kolegy zastat, byla by to negativní reklama proti mně i mému zboží.

- Co prodáváte? podiví se.

Ukáže se výhodné pokračovat v terminologii hodící se spíš k odbytu sýra.

- Svě hry a romány. Pracuju většinou bez objednávky a proto s rizikem, že své práce možná neudám. V Avignonu a ve Francii vůbec je velký trh.

- Už tam někdy někdo něco od vás koupil? zapátrá.

- Ale ovšem! ujistí ho s čistým svědomím, - stojí to přece v knize příjmů, dva romány a dvě hry, a právě v době návštěvy jsem měl na prodej novou knihu, takže reklama byla nutná a ta cesta nemůže být chápána jako soukromá!

Odloží i to ke sporným případům a vytasí se s dalším, který se ukáže být klíčovým. Chápe už, řekne mluvčí, že dohánějí, oč je doma připravila cenzura, když si jako tvůrci z oboru půjčují tolik videofilmů, ale snad opravdu nehodlají odepisovat porno?

- To jistě ne! ujistí ho unisono bezelstně.

- Tak proč jste si půjčili Sekretářky po úředních hodinách? Máme posudek, že jde o porno nejnižší třídy.

Vyslýchání si vymění velké otazníky.

- To jsme si určitě nepůjčili!

Nato jim předvede papír s hlavičkou obchodu, kde se zásobovali. Usvědčující titul bude v soupisu červeně zatržen a zatržen vykřičníkem.

- To musí být omyl! řeknou zas dvojhlasně a už pochopí, co je v sázce. Největším kapitálem je v Německu a Rakousku věrohodnost, zpochybněna i v maličkosti přestává platit vůbec. Dojde jim, že ta maličkost má pro úřad rozhodující význam jako test všech sporných tvrzení. Dodatečně si u vína svěří, jaké absurdity je napadaly: že si ty prasečinky půjčila a tajně u nich přešla domovnice; nebo snad dokonce při návštěvě ctnostný tatínek? Dramatik se vzpomene a přijme hozenou rukavici.

- Musí to být omyl! Můžem se tam vypravit? A pokud se potvrdí, že máme pravdu, mělo by to ovlivnit všechny otevřené body!

Až se té výzvy lekne, protože znamenala, že by je jinak rozhodli proti nim. Ale všechny výpůjční lístky podepisovali, jeden z nich by musel být raněn slepotou. Celé okteto napochoduje do blízké půjčovny, jejíž majitel zákazníkům zatajil, že na ně byl dotázán finanční policií, a bude ztělesněně špatné svědomí, až začne - doba počítačů je teprve na rozbřesku! lovit z krabic kartotéční lístky všech výpůjček nesoucích jméno KOHOUT. Pult už zaplní stoh našťestí nesporných titulů, když k úleku zkoumaných podá jednu kartu hlavnímu kontroloru. Ten ji významně předvede a název si vychutná nahlas.

- Sekretärinnen nach Büroschluss!

- Dovolte! hmátnou po lístku oba, aby jej prozkoumali. Pak jim naráz otrne a zarecitují zas jednohlasně drobná slova za velkým příjmením.

- KOHOUT Leopold, Niederösterreichische Landesregierung!

V rozpacích se i pátrači zasmějí, jaký že repertoár si půjčuje jmenovec jakožto úředník dolnorakouské vlády. A prokážou pak smysl pro fair play: vstupenky na umění všeho druhu mohou být odepisovány stoprocentně, podniky jako Avignon opravdu sazbou za reklamu. Veškeré učiněné dohody budou platit beze změny ještě za pětadvacet let. Autorské spolčenství si ovšem už při tehdejších finále furioso muselo přiznat, že umění je přece jen taky tržní produkt a i nejpřímnější solidarita s jinými slouží vlastní propagaci.

53.

TA PRÁCE

matka pokroku - jak ji nazývá starý dělnický chorál, jehož autoři netušili, k čemu bude zneužit, byla pro dva nedobrovolné exulanty záchrannou sítí, morální i materiální. Duše prahly po činnosti a věřitelé po penězích. Z organizačního i technického závalu mohla postižené vyprostit právě jen jejich práce. On byl, je a bude obecně považován za pilného, v čemž mnozí spatřují důkaz honu za proslulostí a penězi. Oboje hraje vel-